

HUIS MET HISTORIE

's-Gravelandseweg 55: een ontbrekend stuk van de legpuzzel

door
Harry van der Voort

In deze rubriek een onverwachte maar zeer welkome bijdrage van Harry van der Voort. Het kan worden beschouwd als een belangrijk stuk voor de puzzle over 's-Gravelandseweg 55, de huidige bibliotheek. Wij schreven hierover in EP 1989/3. Op zoek naar gegevens over de boerderij 'Het Hoenderhof' van zijn bet-overgrootvader Meeuwis Tukker (deze boerderij stond aan de Hoenderweg waar nu de oprit van de Beatrixtunnel ligt) werden door Harry van der Voort in het notarieel archief van Hilversum processen verbaal van aanbesteding van bouwwerken in Hilversum aangetroffen. Uit interesse vanuit zijn beroep trokken deze notariële akten zijn aandacht, en kopieën van deze akten werden meegenomen voor nadere bestudering. Een van deze akten was van een gebouw dat niet nader te lokaliseren was, totdat het hierboven genoemde artikel in EP verscheen.

Ing. Henricus Jozef Theodorus (Harry) van der Voort (1960) studeerde bouwkunde aan de HTS voor de Bouwkunde te Utrecht. Hij studeerde in 1985 af aan de afdeling Bouwkunde met specialisatie in restauratie, renovatie en stadsvernieuwing. Hij is thans werkzaam op een architectenbureau te Utrecht en is daar betrokken als bouwkundig tekenaar bij projecten op het gebied van renovatie en stadsvernieuwing.

De bouw van een kostschool met woning, thans 's-Gravelandseweg 55

'Op heden den veertienden Februarij achttienhonderd viereveertig des voormiddags ten elf ure. In tegenwoordigheid en ten verzoeken van den Heer Willem van Loon, instituteur, wonende onder Hilversum op de hofstede Berg en Dallust aan den 's Gravelandschen straatweg, mij notaris bekend.

Heb ik, Albertus perk, notaris in het arrondissement Amsterdam ter standplaats Hilversum in tegenwoordigheid van de heeren Jacob de Wit

Tijmenszoon en Hermanus van Steenberghe, raadsleden, beide wonende te Hilversum als getuigen, mij begeven naar het logement het Hof van Holland te Hilversum op de Kerkbrink ten einde aldaar ingevolge de gedane bekendmakingen over te gaan tot de publieke aanbesteding van het bouwen van een huis bestemd tot woning en kostschool met de leverantie van de daartoe benodigde materialen en kosten van arbeidsloon.

En zulks naar het bestek en de voorwaarden alsmede de tekening van het gebouw ...¹.

Notariële archieven

Tijdens onderzoek in oude archieven kan men op allerlei zaken stuiten, die om andere redenen dan het eigenlijke onderzoek, de aandacht trekken. Zo vond ik zowel in het oud als nieuw notarieel archief van Hilversum, een aantal processen verbaal van aanbesteding van bouwwerken. Het bleek hierbij te gaan om de bouw van zes woningen aan de Leeuwenstraat, de identieke tolhuizen aan de 's-Gravelandseweg en aan het einde van de Emmastraat (thans Café 'Het Tolhuis'), van de bouw in 1785 en de uitbreiding in 1853 van de R.K. St. Vituskerk aan de Emmastraat, en van de bouw van een kostschool met woning.

Het laatste gebouw bleef mij intrigeren. In het proces verbaal van aanbesteding werd namelijk geen lokatie opgegeven waar het gebouw zou worden. Navraag waar het gebouw was gebouwd en of het nu nog zou bestaan, leverde mij in eerste instantie geen enkel resultaat op. Weer eens terug in het Streekarchief, liet ik de tekeningen van het gebouw zien aan de archivaris mevr. C. Abrahamse. Zij herkende in de tekeningen het oudste deel van de bibliotheek aan de 's-Gravelandseweg 55 aan de hand van een artikel in EP (1989/3, p.76 e.v.: Jan Lamme, Huis met historie: 's-Gravelandseweg 55).

Uit het proces verbaal blijkt dat de opdrachtgever voor de bouw van de kostschool Willem van Loon is geweest. Volgens het bestek moest de bouw in 1844 plaatsvinden. Deze gegevens komen overeen met de veronderstelling van J. Lamme in het bovengenoemd artikel. Hij kwam daar tot de conclusie, dat de oorsprong van 's-Gravelandseweg 55 de kostschool van Willem van Loon moest zijn, en dat het gebouw tussen 1840 en 1845 gebouwd werd. Willem van Loon laat alleen een kostschool bouwen. Van andere gebouwen op hetzelfde terrein is pas sprake als in 1889 een koetshuis met stalling gebouwd wordt (EP 1989/3, p.76).

De inschrijving

Het leiden van een kostschool zal de nodige aandacht van Willem van Loon vereist hebben. Wanneer hij besluit dat hij voor zijn kostschool het beste een nieuw gebouw kan laten bouwen, zal hij een architect verzocht hebben om het plan uit te werken. Mogelijk was G. Meijers, opzichter van Waterstaat, de architect. Hij had een jaar eerder de openbare school aan de Langestraat ontworpen². Beide gebouwen hebben enkele overeenkomsten.

Het kiezen van een aannemer is de volgende fase. Omdat Willem van Loon pas sinds 1838 in Hilversum woont en werkt als kostschoolhouder, zal hij weinig kennis hebben van de plaatselijke aannemers. Om toch een goede aannemer te kiezen, is de openbare aanbesteding een manier. Door het plaatsen van een oproep in de couranten in de omgeving of door het verspreiden van pamfletten, worden aannemers uitgenodigd om in te schrijven op het werk. In een dergelijke oproep staat een korte omschrijving van het werk, te zamen met het adres waar belangstellende aannemers verdere informatie kunnen verkrijgen en waar zij hun inschrijfbiljet kunnen inleveren.

In de regel wordt hiervoor een voor publiek vrij toegankelijk gebouw gekozen, waar kopieën van bestek en tekeningen verkregen kunnen worden en monsters van de omschreven bouwmaterialen bekeken kunnen worden. In Hilversum viel deze eer meestal toe aan het logement 'Het Hof van Holland' aan de Kerkbrink. In dit bestek wordt zo'n adres niet genoemd. Ik vermoed dat het dit keer ook 'Het Hof van Holland' is geweest.

Deze veronderstelling wordt gesterkt door het feit dat de aanbesteding daar plaatsvond.

De aanbesteding

Op woensdag 14 februari 1844 om 11 uur hebben 12 aannemers hun inschrijfbiljet ingeleverd. Op een inschrijfbiljet staan naam en adres van de aannemer en zijn aanneemsom. Nadat de notaris in bijzijn van Willem van Loon en twee getuigen de biljetten heeft geopend, blijken de navolgende aannemers op het werk te hebben ingeschreven: Hannes Barts Majoor (voor f 16.249), Hendrik Bijvang (f 18.969), B. van Rhijn (f 12.850), J.M. Fook (f 17.319), J. de Leur (f 19.949), H. Wiesman (f 18.000), H.J. Meessen (f 20.000), H. Versteegen (f 22.000), J. Galman (f 17.770), Dirk de Leur (f 18.880), J.J. Beekman (f 16.700) en A. Vlaanderen (voor f 18.200). Bartholomeus van Rhijn was met f 12.850 de laagste inschrijver en ontving de plukpenning, een bonus van in dit geval f 25. Vervolgens werd het werk door de notaris op f 8.000 ingezet en het bedrag werd telkens met f 100 verhoogd. Bartholomeus van Rhijn mijnde het werk op f 12.700.

Bartholomeus van Rhijn was aannemer van publieke werken en woonde te Naarden. Nadat hij zijn patent voor het uitoefenen van zijn aannemersbedrijf van de gemeente Naarden had getoond en zijn twee borgen, de Naarders Anthony van Rhijn en Hendrik Reijnders, geaccepteerd waren, werd het werk aan hem gegund voor f 12.700. Ook was in het bestek geëist dat de aannemer een bewijs moest overleggen dat hij eerder een soortgelijk bouwwerk had gemaakt. Voor Van Rhijn was dit geen probleem. Hij had zojuist de openbare school – het latere politiebureau – aan het begin van de Langestraat gebouwd. Ter plekke werd door notaris perk het proces verbaal van aanbesteding opgesteld en om half een die middag door de betrokkenen ondertekend. Aannemer Van Rhijn kon direct aan de slag.

Bestek en tekeningen

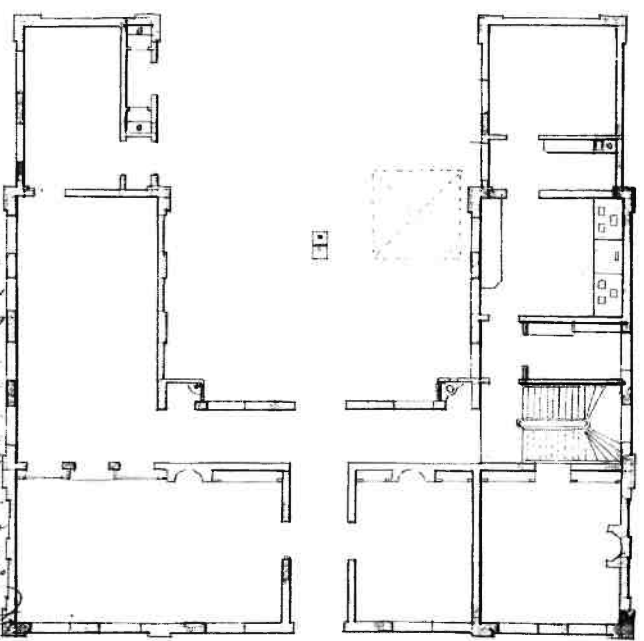
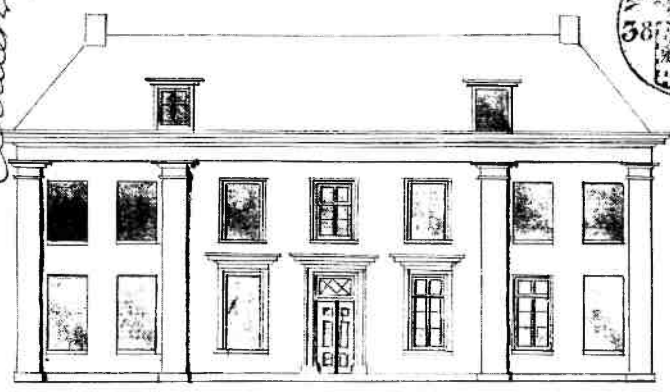
Het bestek is een gedetailleerde omschrijving van het werk. Zowel de bouwmaterialen en de verwerking daarvan staan hierin beschreven. Tevens zijn hierin opgenomen de voorwaarden waarop gewerkt moet worden.

Naast het bestek zijn er de tekeningen. Zij zijn een hulpmiddel om duidelijk te maken hoe de architect zich het gebouw voorstelt. Van de kostschool van Willem van Loon zijn bestek met tekeningen bewaard gebleven³.

Nieuwbouwplannen van de kostschool aan de 's-Gravelandseweg 55. Op deze bestektekening uit 1844 zijn links onderaan enkele namen van de betrokkenen leesbaar waaronder die van de opdrachtgever W. van Loon, de aannemer B. van Rhijn en zijn borgen A. van Rhijn en H. Reijnders. Geheel onderaan tekende notaris A. Perk. (Uit: Notarieel Archief A. Perk in het Streekarchief te Hilversum).

Bestek van de Nieuwe kostschool aan de 's-Gravelandseweg 55 te Hilversum. Opdrachtgever W. van Loon. Aannemer B. van Rhijn. Borgers A. van Rhijn en H. Reijnders. Notaris A. Perk. Dated 1844.

A. Perk

Deze tekening van de Nieuwe kostschool aan de 's-Gravelandseweg 55 te Hilversum is gemaakt door de architect W. van Loon. De tekening is gemaakt op 1844. De tekening is gemaakt door de architect W. van Loon. De tekening is gemaakt op 1844.

W. van Loon
 B. van Rhijn
 A. van Rhijn
 H. Reijnders
 A. Perk

De bouw in 1844

Wie nu naar het gebouw aan de 's-Gravelandseweg 55 gaat, treft een bibliotheekgebouw aan. Dit is het resultaat van een aantal nogal ingrijpende verbouwingen. Om nu toch een indruk te krijgen hoe het gebouw als kostschool eruit heeft gezien, geef ik een korte beschrijving aan de hand van het bestek.

De kostschool wordt met de voorgevel langs de 's-Gravelandseweg gebouwd en heeft een U-vormige plattegrond. Het gebouw heeft twee verdiepingen en een zolder onder de kap. De achteraanbouwen hebben een verdieping. Onder een deel van het gebouw is een kelder. Op de binnenplaats werd een ondergrondse regenwaterbak gemetseld. Ook werden drie privaatputten aangelegd. Van de waterput, die geslagen werd, was geëist dat in augustus in deze put nog 2 meter water moest staan. Bovenop deze put werd de pomp geplaatst.

Het gebouw werd geheel in baksteen opgetrokken en aan de buitenzijde gepleisterd in Bentheimer steenkleur. Het dak werd gedekt met blauwe Rijnse pannen. Rond de deur en ramen in het midden van de voorgevel werden architraaf- en kroonlijsten getimmerd. En de goot werd omtimmerd met een brede kroonlijst. In de amen kwam half wit Frans glas. Behalve in de tuindeuren in de achtergevel, waar gekleurd werd geplaatst.

In de voorkamers, zowel op de begane grond als op de verdieping, werd behang op tengels aangebracht. In deze kamers werden vaste kasten getimmerd en te zamen met de schouwen en kachelnissen afgetimmerd met pilasters en sierlijsten. Deze kamers kregen stucplafonds op riet. Van de overige kamers werden alleen de wanden gepleisterd. De plafonds waren daar de onderzijde van de verdiepingsvloer, die geschilderd werd. De wanden van de gangen werden gepleisterd en de plafonds gestuct. De trap naar de kelder is een grenen steektrap. De trap naar de verdiepingen is een z.g.n. Engelse trap. De leuning langs de binnenzijde van de trap is geplaatst op gebronsde gietijzeren stijlen met sier-elementen.

Achter de trap ligt de provisiekamer. In deze kamer werden een aanrecht met onderkastje, een grote houten kast en twee legplanken op woutsmannen aangebracht.

De keuken werd voorzien van een grote schouw met de nodige ijzeren onderdelen om boven het haardvuur te kunnen koken. Ook werden twee grote fornuizen gemetseld van baksteen en voorzien van gietijzeren bovenplaten met elk drie gietijzeren potten. Verder werden een aanrecht met drie onderkastjes en een turf-kist getimmerd.

In het aangrenzende vatenhok werd een houten aanrecht getimmerd. Naast dit aanrecht werd een waterpomp met gootsteen geplaatst. In de dienstbodenkamer werd een bedstede met onderslagen, beddeplank en deuren getimmerd. De secreten werden voorzien van vaste grenen brillen met daarop een losse bril met deksel van dennenhout.

De kostschool van Willem van Loon

Wanneer Bartholomeus van Rhijn in 1844 aan de slag kan gaan, heeft hij zich te houden aan een tijdschema. Hij mag pas half april 1844 met het metselwerk beginnen, maar moet half mei begonnen zijn. Hij moet het metselwerk op 1 augustus gereed hebben en op 1 november 1844 het hele gebouw.

Na de oplevering kan Willem van Loon met het inrichten beginnen. In het bestek worden geen werkzaamheden aan het schoolmeubilair omschreven. Het is dus aannemelijk dat Willem van Loon nog genoeg nam met het meubilair uit de oude school. De verhuizing en inrichting van het gebouw zal in december voltooid zijn. In de zomer van 1859 legt Willem van Loon, vanwege zijn zwakke gezondheid, zijn schoolwerk neer. Hij draagt de kostschool over aan C.Fr. Julius, die op dat moment in Boskoop kostschoolhouder was. Willem van Loon vertrekt naar Utrecht, waar hij een kleinere kostschool sticht voor leerlingen uit de welgestelde milieus⁴. C.Fr. Julius bleef niet lang in Hilversum. In oktober 1860 vestigde H. Hallo zich in Hilversum. Hij plaatste zijn kostschool van Delft over naar dit gebouw⁵. Ik ben er niet achter gekomen hoe lang hij bleef.

Bronnen (Streekarchief H¹sum)

- 1 Not. arch. A. Perk, inv. m. 5
- 2 Idem, inv. m. 4, acte d.d. 14/8/1843
- 3 Noot 1, bijlage bij notariële acte
- 4 Gem. arch. Hilversum, na 1850; inv. m. 1851.2B, brief d.d. 31/5/1859
- 5 Idem, brief d.d. 24/8/1860